

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**НАСТАНАК И РАЗВОЈ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР :

Др Љубинка Катић, доцент

КАНДИДАТ :

Мирјана Јездовић 374/09

Београд, 2018. године

САДРЖАЈ

УВОД	3
1. НАСТАНАК УНИВЕРЗИТЕТА	4
2. РАЗВОЈ УНИВЕРЗИТЕТА У СРБИЈИ.....	5
2.1. Велика школа у време Првог српског устанка (1808-1813).....	5
2.2. Период Лицеја (1838-1863)	6
2.3. Велика школа – Академија (1863-1896).....	7
2.4. Период Велике школе (1896-1905)	10
2.5. Период Универзитета (1905-данас)	11
3. ВРСТЕ И НИВОИ СТУДИЈА	Грешка! Обележивач није дефинисан.
4. ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ И ДОСТУПНОСТ	16
5. ТРЖИШНИ ИЛИ ДРЖАВНИ МОДЕЛ ФАКУЛТЕТА.....	19
6. ПРИВАТНИ ФАКУЛТЕТИ.....	21
7. БОЛОЊСКА РЕФОРМА У СРБИЈИ	22
8. ЖЕНЕ У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ	26
9. СТУДЕНТСКИ ПОКРЕТИ И ДЕМОНСТРАЦИЈЕ.....	29
9.1. Међуратни студентски покрет.....	30
9.2. Студентски покрети након Другог светског рата.....	32
9.2.1 Студентске демонстрације 1968.године.	32
9.2.2. Студентске демонстрације 1996/97.године.....	35
ЗАКЉУЧАК:.....	37
ЛИТЕРАТУРА:.....	Грешка! Обележивач није дефинисан.

УВОД

Проучавање настанка и развоја универзитета, као највиших васпитно-образовних и научних установа представља важан део за разумевање и сагледавање целокупне културе и ток људске мисли кроз читаву историју. Културне тековине човечанства преносе се из генерације у генерацију васпитањем и образовањем. У складу са тим, школе представљају установе које су намењене организованом преношењу стечених знања и развоја појединца.

Целоживотно учење и образовање од пресудног је значаја за ментални културолошки и социјални развој сваког човека и његов квалитет живота, па самим тим и за развој целокупне друштвене заједнице. У интересу свих нас јесте непрекидан рад и развој васпитно-образовних установа.

Образовање има значајну функцију у сваком друштву. Из тог разлога држава преузима на себе организовање и финансирање образовног система и требало би да даје могућност свим грађанима да се школују. Ниједна држава не може очекивати да ће се развијати и бити конкурентна међу другим државама без стручних и високообразовних кадрова из свих области.

На основу изложеног тема овог дипломског рада биће високо образовање у Републици Србији, односно сам настанак, развој и теме које се из данашње перспективе намећу као значајне.

1. НАСТАНАК УНИВЕРЗИТЕТА

Сама реч „универзитет“ у почетку није имала изразито школско и педагошко значење, већ се користила како би означила одређену групу индивидуа. Тек крајем дванаестог века ова реч почиње да се односи на заједнице учитеља или ученика. Универзитети од тада постају у све већој мери наставне и научне установе усмерене на научно истраживање природе и друштва чија су сазнања требало да допринесу унапређењу привредног и друштвеног живота.¹

Развитком занатства и трговине у XII веку долази до наглог развоја градова. Ствара се такозвани градски сталеж, који чини изванредан број људи који су пресељењем из села у град били без имања и занимања. Упоредо с тим јавља се интерес за интелектуално и културно уздизање. Људи који су били из исте бранше почињу да оснивају заједнице како би заштитили своје пословне интересе. У том духу настаје и удружење наставника, како би заштитили своја права и обезбедили егзистенцију упркос појави неквалификованих наставника. Одређено је да нико не може предавати уколико му то право није признато од стране наставника који га је подучавао.

Долази до повећања броја школа, како нижих тако и оних са високим образовањем. Посебну пажњу и уважавање нарочито заслужују три високе школе :

- Париз – филозофско-теолошка школа;
- Болоња – правна школа и
- Салерно – медицинска школа.²

Поред три водећа, у тринаестом веку, оснивају се универзитети у Оксфорду, Кембриџу, Саламанки, Лисабону и другим европским градовима.

¹ Др Д.Ж.Марковић, *Друштвене промене и образовање*, Београд, 1993. стр 41.

² Др А. Бановић, *Постанак и развој европских универзитета*, Београд, 1952. стр 8.

2. РАЗВОЈ УНИВЕРЗИТЕТА У СРБИЈИ

Почетком Првог српског устанка 1804.године и жељом нашег народа да се ослободи турске власти и поврати независност, јавља се јака тежња да се јачањем културе и просвете потпомогне сама оружана борба. Организовање нове власти захтевало је стварање способног стручног кадра. Логичан след догађаја подразумевао је оснивање и отварање школа са том намером. Вође Првог српског устанка схватиле су значај школованих људи, као и њихову улогу у изграђивању државног апарата, а одушевљење просветитеља Доситеја Обрадовића, који је дошао у Србију, допринело је да 1808.године отпочне са радом Велика школа, прва виша установа са одређеним задатком и садржином образовања – далеки претеча Универзитета у Београду.³ Оснивање Велике школе представља сами почетак универзитетске традиције у нашој земљи.

Развој високог образовања у Србији можемо посматрати кроз пет периода :

1. Велика школа у време Првог српског устанка (1808-1813)
2. Лицеј (1838-1863)
3. Велика школа - Академија (1863-1896)
4. Велика школа (1896-1905)
5. Период Универзитета (1905- данас)

2.1. Велика школа у време Првог српског устанка (1808-1813)

У Карађорђевој Србији уложени су озбиљни напори да би се организовала државна власт која је сменила претходну турску владавину. Да би нова власт била у стању да успешно функционише, било је неопходно да у свом саставу има способне и образоване људе који ће бити у стању да извршавају све потребне дужности. Долазак, у Србију, Доситеја Обрадовића и оснивање Велике школе представљају почетне кораке у дугогодишњем процесу развоја високог образовања у Србији. Иако је био идејни покретач, Доситеј, није најзаслужнији за његово оснивање. Он јесте један од оснивача, али ипак најзаслужнији је Иван Југовић (Јован Савић). Он је био главни иницијатор и

³ В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, Београд, 1987. стр. 1.

организатор. Велика школа у Београду почела је са радом 1. Септембра 1808.године. За првог управитеља именован је Доситеј Обрадовић, а Југовић је током првог полугодишта био њен једини професор. Велика школа добила је посебну зграду у Господар Јевремовој улици. На самом почетку имала је 20 ученика међу којима је био и Вук Караџић, који је услед болести напустио школу 1809.године. Сваке наредне године школу је похађао све већи број ученика па је школа премештена у већу зграду. Осим одређених предмета, високошколци су имали часове мачевања и извођења војних вежби, похађали су и часове моралне науке и црквеног певања. Иако је имала одређен број правних предмета, ипак су као главни предмети истакнути историја, земљопис и статистика, који су требали да послуже како општем образовању, тако и каснијем службеничком раду.

У току пет година постојања, Велику школу похађало је око 36 ученика, само мушкараца, а завршило 13 ученика који су након завршетка школовања, ступили у државну службу, као писари или радници у суду. За то време у школи је радило 11 наставника.⁴

Велика школа имала је специфичан задатак на образовању чиновничког кадра у револуционарном изграђивању нове власти.

2.2 Период Лицеја (1838-1863)

За разлику од напора који су улагани у школско образовање у Карађорђевој Србији, кнез Милош просвети није поклањао довољно пажње. Може се чак и рећи да је са неповерењем гледао на учене особе. Важио је за апсолутистичког владара и све одлуке доносио је сам. Милошевој самовољи и ограниченим схватањима супротставио се Вук Караџић. Намеравао је да се врати у Србију са надом да ће постати „начелник просвештенија“ (министар просвете). То се није догодило управо због Милошевог примитивног односа према образовању и образованим људима. Вук Караџић убеђивао је неписменог владара Милоша Обреновића да је Србији потребна Велика школа – говорио је Вук: „Овој земљи нема ни у чему већег недостатка нити веће нужде него у људима способним за народне службе“.⁵

⁴ В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, Београд, 1987. стр.8

⁵ <http://www.srpskonasledje.rs/sr-l/1998/09/article-05.html>

Тек пред крај прве владе кнеза Милоша под битно измењеним условима унутрашњег живота државе, када је на основу Сретенског устава основано Попечитељство просвештенија, нова администрација уставобранитељског режима предузела је одлучне мере. О школама се све више брине, јер је бирократска управа уставобранитеља била непосредно упућена да подиже установе за више образовање чиновништва.⁶

Лицеј се оснива 19. јуна 1838.године у Крагујевцу. У прво време био је у саставу крагујевачке гимназије као продужетак гимназијског образовања. Од 1839/1840 школске године постаје самостална високошколска институција. Први ректор Лицеја био је Атанасије Николић. Прво је основано Филозофско, а затим Правно одељење, које представља претечу данашњег Правног факултета. У Правно одељење се ступало након завршеног Филозофског одељења. Након десет година рада Лицеја дошло је и до оснивања Природно-Техничког одељења. Тиме је учињен значајан корак ка вишем стручном образовању. Однос између ова три одељења није био равноправан. Може се приметити одређена подељеност Филозофског одељења које је требало да послужи општем образовању остала два одељења. Ово одељење се каснијом реформацијом и трансформише у Опште одељење. Трајање школовања одређено је на три године. Лицеј су могли уписивати само свршени гимназијалци. На молбу професора 1841.године школа се премешта у Београд, јер он постаје нова престоница Србије. Од 1844.године Лицеј се налазио у конаку кнегиње Љубице.

Оснивање Лицеја има велику улогу у просветном развоју Србије као и целокупном процесу изградње српске државе. Главна замисао била је да Лицеј треба да образује стручњаке за разне гране државне управе, да шири просвету и да доприноси већем броју књижевника и научника у свим областима. Сталним напредовањем и развијањем Лицеј 1863.године прераста у Велику школу.

2.3 Велика школа – Академија (1863-1896)

У београдску Гимназију уписивао се много већи број ученика него у Лицеј. Због великог недостатка чиновника у државној служби гимназија се сматрала сасвим довољним

⁶ В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, Београд, 1987. стр.10.

образовањем, чак се и намеравало да се гимназијско образовање скрати са тадашњих седам на шест година. Оваква угроженост даљег опстанка Лицеја, као високошколске установе, захтевала је његову реорганизацију.

Заступник министра просвете, Коста Цукић, тадашњи министар финансија залагао се за реформу и тај предлог је изнео Државном савету. Дао је предлог да се реформисана установа назове Академија наука и да у свом саставу има три факултета: Филозофски, Правни и Технички. Идеја је била и да се школовање продужи на четири године. Поред комисије која је основана од стране Државног савета, позвани су и професори Лицеја да изнесу своја мишљења о потребним мерама. Иако су професори Лицеја изнели своје предлоге садржане под називом „Пројект Универзитета“, они нису узети у обзир, већ је главну реч преузело Министарство просвете. Донет је Закон о Великој школи - Академији. Међутим он није донео очекиване промене јер је реализовање идеја протекло у неповољним унутрашњим приликама. Наиме, у држави са економским проблемима која се спремила за ослободилачки рат од Турака, кнез Михаило није био вољан да даје средства у образовне сврхе. За реализацију Закона о Великој школи залагао се Омладински покрет, вршећи притисак на кнеза и његову аутократску владавину.

Лицеј прераста у Велику школу – Академију 1863.године, чиме формално добија виши ранг. Израз „факултет“ замењује израз „одељење наука“, који се користио за време Лицеја. Усвојено је да Академија има три факултета. Док је школовање на Правном и Техничком продужено на четири године, Филозофски факултет је задржао трогодишње школовање и тиме остао на неки начин као факултет нижег ранга. Међутим, реформа није донела очекиване позитивне последице нити је допринела бољем образовању њених полазника. Сама организација наставе није обезбеђивала довољно и стручно спремање кандидата. Није било добро ни то што је дошло до промене начина избора ректора. Уместо дотадашњег бирања ректора међу самим професорима школе, ректора је постављао сам кнез на основу предлога министра просвете и самим тим одузео Великој школи нужну самоуправу и спутавао њен слободан развитак. За првог ректора постављен је Константин Бранковић. Осим професора као редовних наставника јавља се звање „суплента“ које се односи на млађе наставнике, а и звање „доценти академијски“ који немају чиновничка права и њихова предавања нису била обавезна за ученике.

Светозар Марковић, некадашњи ученик Велике школе, упутио је критику која се односила на њено уређење. Изнео је недостатке у вези саме атмосфере и метода рада на Академији. „Код свију ђака на свим факултетима“ - писао је Светозар – „било је то опште, што су сви учили за испит. Колико је вредило то знање за испит показало се најбоље нама који смо одлазили преко. Ми сви који смо одлазили у стране земље из последњих класа Велике школе, знали смо толико колико зна један ђак који је свршио тамошње гимназије са средњим просеком“.⁷ Осудио је лош научни рад професора и слабо интересовање студената. Ово није била једина критика упућена Великој школи. Критике су уследиле и од стране ректора као и професора. Било је потребно извршити измене у корист стручног и специјализираног спровођења наставе у процесу савладавања конкретних научних дисциплина.

Приступило се измени закона о Великој школи, враћено јој је право да сама бира ректора из круга редовних професора, дошло је и до боље расподеле предмета на свим факултетима. Затим је школовање на Филозофском факултету продужено са тадашње три на четири године. Филозофски факултет подељен је на два одсека: Историјско-филолошки и Природно-математички. Новина је била и у увођењу колоквија, односно пропитивања у току школске године, како би ученици имали прилику да уоче празнине у своме знању. Од како је Лицеј преименован у Велику школу уочава се слабо полагање испита које је било резултат како пропуста у самој Великој школи, наставних планова, недостатка средстава и општих друштвених услова у којима су студенти живели.

За све студенте настава војних дисциплина и физичког васпитања постаје обавезна откако се Милан Обреновић прогласио краљем. Он је уложио много средстава и времена да се што боље организује стајаћа војска. Увођење војних предмета имало је за циљ да се систематски спроведе предвојничка обука ради бржег стварања резервног официрског кадра.

Образовање у Лицеју је било организовано по угледу на краљевске академије у Аустро-угарској, док је образовање у Великој школи било организовано по угледу на немачке универзитете.

⁷ В. Грујић, *Лицеј и Велика школа*, Београд, 1987. стр. 73.

Велика школа се налазила у палати коју је Миша Анастасијевић, богати трговац и велики добротвор, уступио држави за потребе просветитељства. У десном крилу овог здања налазила се Велика школа, док су се у осталим просторијама налазиле Гимназија, Министарство просвете, Народни музеј и Народна библиотека. Капетан-Мишино здање налази се на данашњем Студентском тргу и данас је ту смештен Ректорат београдског Универзитета.

2.4 Период Велике школе (1896-1905)

Овај период развоја високог образовања може се издвојити од претходних фаза по решавању кључних проблема наставе и рада на факултетима, које је и довело до прерастања Велике школе у Универзитет.

Три постојећа факултета ослобађала су се сувишног градива и претварали се у највише стручне школе. Извршена је реорганизација наставног рада и прописана обавеза вежбања ученика у лабораторијама, кабинетима и разним институтима како би стекли и практично образовање. Основна тежња била је да се теоријско знање употпуни праксом. Ученици су се делили на редовне и ванредне, а професори на : редовне, ванредне и хонорарне. Да би постао редован, професор је морао имати завршен факултет као и пет година проведених у државној служби. Такође, сваки професор је морао имати одређен број научних и стручних радова. Уведена је и функција декана, који је био ректоров заменик. Већа слобода је дата факултетима у смислу сопственог организовања унутрашње самоуправе. Може се нагласити и то да су професори стекли потребно искуство како би само предавање и наставу подигли на виши ниво.

Филозофски факултет подељен је на четири одсека: Лингвистичко-литерарни, Историјско-Географски, Математичко-физички и Хемијско-природњачки.

На Правном факултету у првој години студија изучавале су се опште дисциплине, а опредељење стручног образовања вршило се на другој години студија. Студент се могао определити за Судску или Политичко-економску групу.

На Техничком факултету настава је подељена на три одсека: Грађевинско-инжењерски, Архитектонски и Механичко-технички одсек. У току прве две године студија ученици су

слушали исте предмете, док је стручно усмеравање кретало са преласком у трећу годину студија.

Више од деценије трајала је упорна борба да се Велика школа подигне на ниво Универзитета. Највећи разлог што се толико одлагао овај процес јесте у томе што је за оснивање Универзитета била потребна много већа сума новца од оне која је издвајана за одржавање Велике школе. За наставу је било потребно обезбедити већи број учioniца, наставника и средстава. Ни број слушаалаца који се смањивао из године у годину није ишао у прилог иницијативи за оснивање Универзитета.

Током година више пута је израђиван Предлог закона о Универзитету од стране разних Комисија. Било је потребно да се смири политичка ситуација након свргавања династије Обреновић и да влада увиди значај и потребу државе за културним развијањем. Нарочито се наглашавала корист коју би Србија имала од оснивања Пољопривредног одсека на Универзитету. Није више била главна реч о образовању будућих чиновника, већ се акценат стављао на стварање стручњака и пољопривредника са вишом стручном спремом. Ово би свакако користило Србији, као земљорадничкој земљи.

Закон о Универзитету је донет 27. фебруара 1905.године. Дотадашња Велика школа је и формално прерасла у Универзитет у Београду.

2.5 Период Универзитета (1905-данас)

Подизање Велике школе на степен Универзитета, представља важан моменат у образовном процесу који траје готово цео век, још од оснивања Доситејеве Велике школе. Универзитет у Београду постао је центар научног, образовног и културног живота. Законом о Универзитету он је добио своју аутономију. Јавност је са одушевљењем дочекала доношење овог закона мада није баш тако одушевљено пратила његово спровођење. Како је штампа тог времена писала, пензионисани су сви старији професори Велике школе који нису припадали Радикалној странци, а избор се вршио управо на основу политичке ангажованости.

Одмах након доношења закона, изабрано је осам професора који су имали задатак да изаберу остало наставно особље. За првог ректора изабран је Сима Лозанић.

У току Првог светског рата, међу бомбардованим институцијама, био је и Београдски универзитет. Приликом гранатирања погинуло је седам наставника и око триста студената. Током балканских ратова и Првог светског рата, Универзитет је престао са радом. Студенти и професори Београдског универзитета делили су судбину свог народа. Већина студената позвана је у војску. У Првом светском рату, од приближно 2000 српских студената погинуло је 300, око 500 је било интернирано у концентрационе логоре или заробљено, око 700 је емигрирало из земље и наставило студије у савезничким и неутралним државама⁸

Поред Филозофског, Правног и Техничког, законом је предвиђено оснивање Медицинског, Богословског и Пољопривредног факултета. До њиховог оснивања је дошло тек 1920.године, при чему су им додељене посебне зграде за одржавање наставе. У оквиру Универзитета у Београду, оснивају се и Филозофски факултет у Скопљу и Правни факултет у Суботици.

Технички факултет добија нове одсеке, па се поред Грађевинског, Архитектонског и Машинско-техничког, оснивају и Хемијски, Културно-технички и Геодетски смер. Он такође добија нову зграду.

Пољопривредни факултет се 1932.године преименује у Пољопривредно-шумарски.

Ветеринарски факултет се оснива 1936.године, а Медицински факултет добија Фармацеутски одсек 1937.

У току Другог светског рата, Универзитет је радио, све до окупације 1941.године. Након ослобођења и завршетка рата, новопостављена Комунистичка партија почиње са његовом обновом. Удаљивањем предратних професора који јој идеолошки нису одговарали ставља Универзитет под строгу политичку контролу.

Након завршетка рата, друштву су били потребни високо образовани стручњаци из свих области. Зато је Универзитет имао задатак да испрати убрзан привредни и културни развој југословенске државе.

⁸ *Београдски универзитет у предратном периоду, народноослободилачком рату и револуцији*, Београд, 1986. стр.74.

Отварају се нови факултети, па тако Фармацеутски одсек са Медицинског и Природно-математички одсек са Филозофског факултета постају самосталне институције 1947.године. Исте године Економска висока школа прераста у факултет.

Оснива се и Стоматолошки факултет 1948.године. Пољопривредно-шумарски факултет се дели на две институције. Саобраћајни и Филолошки факултет се оснивају 1960.године. Факултет за физичку културу и Факултет политичких наука настају 1968.године, Факултет организационих наука 1971; Дефектолошки факултет 1975; а Факултет цивилне одбране, данашњи Факултет безбедности почиње са радом 1978.године. Учитељски факултет настаје 1993.године.

Факултет безбедности је настао из Института, касније Одсека за народну одбрану Природно-математичког факултета Универзитета у Београду, школске 1975/1976.године. Октобра 1978.године Одсек за народну одбрану издваја се из састава Природно-математичког факултета и прераста у самосталну високошколску образовнонаучну установу која данас носи званичан назив Универзитет у Београду – Факултет безбедности.⁹ Припада групи факултета друштвено-хуманистичких наука.

Орган управљања Универзитетом је Савет Универзитета, као колегијални орган. Савет Универзитета чине представници факултета и института који су у саставу Универзитета, Владе Републике Србије, као оснивача Универзитета и студената. Ректор је на челу Универзитета, као његов први представник и руководилац, а за свој рад одговоран је Савету Универзитета. Њему у раду помажу четири проректора и генерални секретар Универзитета са Стручном службом ректората.¹⁰ Највиши стручни орган је Сенат Универзитета који се бави проблематиком наставе и науке. На челу сваког факултета су декани, а стручни органи факултета су наставнонаучна већа.

Министарство просвете Републике Србије разврстава факултете у пет различитих научних области и то: друштвене науке, право, техничке науке, медицина и природне науке. Под

⁹ <http://www.fb.bg.ac.rs/download/FB-prospekt.pdf>

¹⁰ Група аутора, *Универзитет у Београду: 1808-2008: 200 година Универзитета у Београду и високог образовања у Србији*, Београд, 2011.стр.44.

окриљем Београдског универзитета настали су универзитети у Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Приштини и Подгорици.

Данас Универзитет у Београду чине 31 факултет, 11 института и око 90.000 студената/киња, скоро три хиљаде наставника и нешто више од две хиљаде сарадника.¹¹

¹¹ Д. Поповић, *Жене у науци: од Архимеда до Ајнштајна*, Београд, 2012.стр.161.

3. ВРСТЕ И НИВОИ СТУДИЈА

Делатност високог образовања у Србији остварује се кроз академске и струковне студије.

Академски студијски програм оспособљава студенте за развој и примену научних, стручних и уметничких достигнућа. На струковним студијама изводи се струковни студијски програм, који оспособљава студенте за примену знања и вештина потребних за укључивање у радни процес.¹²

Академске студије организују се и изводе као:

- основне академске студије (трају три или четири године)
- дипломске академске студије – мастер (трају једну или две године)
- специјалистичке академске студије (трају најмање годину дана)
- докторске академске студије (трају најмање три године)

Струковне студије организују се и изводе као:

- основне струковне студије (трају три године)
- специјалистичке струковне студије (трају најмање годину дана)¹³

Студије првог степена на универзитетима у Србији могу бити основне академске студије и основне струковне студије, при чему се стиче стручни назив с назнаком звања првога степена академских, односно струковних студија из одговарајуће области. Студије другог степена могу бити како академске тако и струковне студије, након којих се стиче звање мастер, односно специјалиста из одређене области. Као трећи степен високог образовања су академске, докторске студије, чијим се завршавањем добија назив доктора наука с назнаком научне области.¹⁴

Све студије након основних јесу постдипломске. Мастер су студије које су намењене студентима који желе да даље усавршавају своје знање и да касније наставе са докторским студијама. Специјалистичке академске студије се могу уписати тек након завршених

¹² http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html

¹³ Група аутора, *Универзитет у Београду: 1808-2008: 200 година Универзитета у Београду и високог образовања у Србији*, Београд, 2011. стр.47-48

¹⁴ Група аутора, *Болољски процес и високо образовање у Србији*, Београд, 2006. стр.29.

мастер студија и представљају степеницу више од „основних“ мастер студија. Специјалистичке струковне студије намењене су оним студентима који поседују диплому неке више или високе школе и за циљ имају специјализацију у конкретној струци.

Често се прави грешка па се мастер изједначава са некадашњим звањем магистра. Основна разлика је у томе што је звање магистра подразумевало одређени научни рад, истраживања, објаве у стручним часописима, а мастер подразумева само писање и одбрану мастер рада. Магистарске студије биле су резервисане за ограничени број студената са високим просеком, а најчешће су то били студенти који су касније радили на факултету. Ипак је звање магистра на вишем ступњу од мастера и у односу на године студија које данас трају пет, уместо дотадашњих шест година. Нижи степен вредновања приметан је не само у односу мастера на магистрат, већ се и мање вреднују дипломе данашњих основних факултетских студија од некадашњих. Ово је очигледно и у изједначавању диплома које су стечене до 2005.године по старом наставном плану са данашњим дипломираним мастером.

Докторске студије представљају највиши степен студија. Услов за упис на докторске студије јесте звање мастера. Ове студије трају најмање три године и студент који их заврши стиче назив „доктор наука“ из одређене области.

4. ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ И ДОСТУПНОСТ

Право на образовање је данас једно од основних људских права. Уско је везано са другим људским правима, нарочито са правом на рад. Универзитет, као институција има своју дугу историју и код нас, а нарочито у свету. Први универзитети у Западној Европи су настајали још у XII веку. Међутим, само постојање ових институција високог образовања није подразумевало слободан и равноправан приступ свима.

Право на образовање први пут се помиње као основно људско право и уноси у Устав Совјетског Савеза 1936.године. Општом декларацијом о људским правима, образовање се проглашава основним правом сваког човека 1948.године. Иако се овом декларацијом право на образовање пренело на све људе питање је колико се оно суштински остваривало. Како је написано у Декларацији, виша настава мора да буде свима подједнако доступна на основу критеријума постигнућа.

Сам концепт приступа образовању не подразумева више само право свих матураната да конкуришу за одређене студијске програме, он обухвата и одређену социјално-економску димензију на коју се мора обратити додатна пажња. Како би могли говорити о једном равноправном друштву мора се спровести политика која свима пружа исте шансе без обзира на економске, социјалне и све друге разлике.

У Србији постоји висок степен неједнакости у приступу високом образовању услед социо-културних и економских фактора. Немају сви исту могућност и шансу за стицање високог образовања. Знање не представља једини критеријум при селекцији кандидата. Највећи број факултета налази се у главном граду, па ђаци који живе ван главног града немају могућност одласка на припремну наставу коју већина факултета организује пред пријемни. Ученици који живе на територији главног града су у предности у односу на децу из провинције. Такође, деца која живе ван главног града су у тежој позицији око саме одлуке да ли уписати факултет и наставити школовање. Трошкови боравка у другом граду, без обзира на то да ли плаћају школарину факултету или не, представљају значајан издатак и за студента и за његову породицу. У данашње време када је незапосленост огромна и када просечна породица живи од једне плате, послати дете на школовање у други град представља тежак ударац на кућни буџет. Територијална расподела факултетских установа

није уједначена. Очигледна је концентрација ових установа на нивоу града Београда, а са друге стране је занемарена и потиснута провинција. Изван два највећа универзитетска центра, Београда и Новог Сада, студира свега 28% студената. Студенти високообразованих родитеља и студенти родитеља чије занимање спада у групу немануелних занимања у већем проценту студирају у Београду и Новом Саду, у односу на децу родитеља који немају високо образовање или обављају мануелна занимања.¹⁵

Што је образовање доступније, односно, што је више факултетских установа из неке области то ће и интересовање за њих бити веће. Смањене тенденције ка стицању високог образовања биће у местима која немају високошколске установе или је њихов број недовољан и незадовољавајући. Очигледне су разлике у не/доступности високог образовања и очигледна је неједнакост шанси.

Број уписних места на високошколским установама је задовољавајући, чак и већи од стварних потреба. Проблем је у расподели, нарочито буџетских места. Бесплатно студирање добијају кандидати за упис на студије на бази успеха у средњој школи и оцена с пријемних испита. Социјални критеријуми се не користе, што чини академске студије недоступним студентима из социјално угрожених група, који због околности у којима живе и не постижу успех у средњој школи на основу кога би им било омогућено бесплатно студирање.¹⁶

Неопходно је развити стратегију са циљем отклањања неједнакости и препрека међу кандидатима. Потребно је донети институционалне мере које ће омогућити већу доступност високог образовања и повећати обухват и приступ кандидатима из социјално угрожених група. Неопходно је обезбедити потребне финансије за установе високог образовања, јер без одређене финансијске подршке од стране саме државе, факултети су немоћни да било шта ураде на том плану. Велики број деце које имају жељу за даљим образовањем остаје ускраћен да се даље културно развија и да касније допринесе том истом друштву које му није пружио шансу да напредује.

¹⁵ <http://www.fined.org/media/files/EUROSTUDENT%20V%20izvestaj%20Srbija.pdf>

¹⁶ http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf

5. ТРЖИШНИ ИЛИ ДРЖАВНИ МОДЕЛ ФАКУЛТЕТА

Приметна је велика разлика данашњег и некадашњег схватања факултета, као институције која се тиче читавог друштва. Велика је разлика и у схватању самог циља ка којем је високо образовање усмерено.

Право на образовање има социјалистичке корене, као што је већ напоменуто, совјетски Устав га први уводи као нову категорију загарантованих људских права. Савремено образовање настало у доба социјализма имало је потпуно другачије карактеристике од високог образовања које данас познајемо. Иако под политичком влашћу, рад факултета организован је тако да свима да могућност за школовање, ипак је у интересу државе да обезбеди потребан кадар за њено успешно функционисање. Грађанима је пружено бесплатно школовање да би они као квалификовани људи помогли тој истој држави. Високо школовање представљало је саму потребу државе и друштва, а не појединца.

Данашње факултете можемо окарактерисати више као предузетничке. Настајали су рушењем социјализма и ширењем капитализма, стварајући „закон тржишта“ у свакој сфери друштва. Експанзија капитализма, није заобишла ни образовање. Тако и отварање приватних факултета уводи образовно тржиште и ствара конкуренцију у овој области.

Добијамо тржишни универзитет, где се знање претвара у робу. Студирање се схвата као вид улагања у себе, како би са стеченом дипломом, студент, касније био „конкурентан“ на тржишту рада. Није више толико битна добробит друштва и државе од висококвалификованих грађана, већ се првенствено гледа сопствена корист. Данас је приоритет завршити факултет како би се пронашао посао са циљем да се „уновчи“ стечена диплома.

Веза знања и образовања, која је била темељна за изворну идеју универзитета, потпуно је маргинализована. Од знања се данас пре свега тражи функционалност и перформативност, оно није више само себи сврха, већ оно има своју цену, што омогућује да се њиме, попут новца, располаже и манипулише, те да се оно размешта према законима тржишта.¹⁷

Упркос томе што се од студената очекује тимски рад као и добар однос са колегама ипак у пракси то није случај јер студенти једни друге посматрају као конкуренцију. Овакав

¹⁷ З. Димић, *Рађање идеје универзитета*, Нови Сад, 2013. стр. 17.

приступ не ствара позитиван однос према заједници, која у крајњој линији и омогућава појединцу школовање.

У осиромашеној земљи, с великим бројем незапослених, сви имају интерес за студирање. Држава, јер тако бар привремено, одлаже проблем незапослености, а потенцијални студенти јер им се чини да је то начин да се у будућности избегне одлазак на евиденцију незапослених тржишта рада. Суочени са спремношћу државе да број уписаних студената ни на који начин не повезује с реалним условима у погледу извођења наставе, као и навалом младих људи који желе да студирају, факултети су спремно ушли у ову врсту комерцијализације.¹⁸

Остаје питање у којој мери повећање броја студената утиче на смањење квалитета, јер немамо никакве норме и стандарде којима би се успоставила мера квалитета. Такође, не можемо тврдити ни да су данашњи факултети у потпуности без политичких утицаја, па ни са те стране нису у предности од тзв. социјалистичких факултета.

¹⁸ Д. Бок, *Универзитет на тржишту: комерцијализација високог школства*, Београд, 2005.стр.195.

6. ПРИВАТНИ ФАКУЛТЕТИ

Остварујући уставну одредбу о равноправности свих облика својине у обављању привредних и других делатности, Закон предвиђа да универзитет и факултет може оснивати, поред Републике, како домаће правно или физичко лице, тако и страно правно и физичко лице.¹⁹

Деведесетих година двадесетог века у Србији почиње оснивање приватних факултета. Преовладавањем капитализма и преласком државе на потпуно нови систем функционисања у којем се губи државно и све више прелази на приватно власништво и пословање, па се и у области образовања отварају могућности за стицање профита и претварање ове области у уносан посао.

Отварају се факултети којима је једини циљ добро пословање и профит, а да ли студенти који завршавају ове факултете усвајају довољно знања из одређених области остаје питање.

Сваке године пред пријемне испите почиње трка између приватних и државних факултета, око тога који ће факултет привући већи број студената. Руководства факултета, нарочито приватних, ангажују маркетиншке агенције како би им осмислиле што бољу промоцију факултета. Има мишљења да се знање третира као роба, која се нуди, продаје и купује за одређену цену. Очигледан пример представља случај једног приватног факултета који је сваком полазнику поклањао по таблет. Да ли су се образовни критеријуми заиста толико смањили да би у одабиру факултета стварно могло да пресуди овако нешто?

Приватни и државни факултети су изједначени у закону, па тако имамо масовну појаву дипломираних студената са приватних факултета који уписују постдипломске студије на државним факултетима. Иако је ово законски омогућено, питање је колико је праведно према студентима који су целокупно високо школовање провели на државним факултетима.

Ово „прање диплома“ је општепознато и око тога су се водиле велике полемике.

Државни факултети не пружају довољно праксе студентима и са те стране су у одређеном заостатку за приватним. Такође, наставни планови су већином застарели и не прате развој

¹⁹ Др Д.Ж.Марковић, *Друштвене промене и образовање*, Београд, 1993. стр. 64.

савременог света. Морали би да иду више у корак са временом и да студенти уче предмете из књига са најновијим информацијама и подацима. Има професора који испуњавају ове критеријуме и своје књиге мењају у зависности од промена које се дешавају како у свету, тако и код нас, али, има и предмета које студенти уче из књига које су писане и више деценија уназад. Студенти уче много непотребних ствари које више и не важе нити се игде користе.

Са друге стране приватни факултети послују као профитне организације. Орјентисани су искључиво на добит која им је у првом плану, док су академске вредности потиснуте. Као један од разлога за овакво понашање јесте и то што се финансирају искључиво из сопственог буџета, за разлику од државних факултета који одређен део средстава добијају од државе. Предност приватних факултета је у томе што су основане као конкурентне организације чији је циљ да се прилагоде и осигурају компаративне предности у условима које намеће средина и тржиште. Њихова способност прилагођавања захтевима који су наведени у Болоњској декларацији је већа у односу на државне институције. Остаје питање колико овакав начин рада факултета утиче на квалитет.

7. БОЛОЊСКА РЕФОРМА У СРБИЈИ

Болоњска декларација потписана је 1999.године. Потписали су је европски министри задужени за високо образовање. Декларација је ограничена само на простор Европе, и представља тежњу да европско високо образовање одржи компетентност у процесу глобализације и да не изгуби своје место на светском тржишту знања. Србија је приступила Болоњском процесу 2003.године.

Као примарне циљеве – обавезе у овом процесу, Болоњска декларација утврђује следеће:

- Успостављање система упоредивих и лако разумљивих академских звања, укључујући и имплементацију додатака дипломи;
- Усвајање тростепеног система студија;
- Успостављање система кредита (бодова), као средстава за унапређење слободног кретања студената унутар овог простора, превазилажење препрека за ефективну примену мобилности студената, наставника, сарадника и особља високошколских установа, као и унапређење европске сарадње у области квалитета образовања.²⁰

Циљ је очување европског културног богатства и језичке различитости, који су засновани на наследству разноврсних традиција, и јачање њеног потенцијала за иновације и социјални и економски развој кроз побољшану сарадњу између институција европског високог образовања.²¹ То је процес уједињења разноврсних система који функционишу на истим основама. Такође, један од важнијих циљева јесте промовисање мобилности студената и професора успостављањем европског простора високог образовања. У складу са тим, Европа је своју разноврсност препознала као кључну предност. Промоција кретања студената и пружања могућности да упознају друге системе и начине рада не би имала много смисла уколико би сви образовни системи били идентични. Ова промоција размене искустава има за циљ да повећа квалитет образовања и да осигура даљи развој и напредак европског простора.

Нарочито морамо обратити пажњу на повећање међународне конкурентности европског система високог образовања. Виталност и ефикасност сваке цивилизације може се мерити степеном привлачности који њена култура има у односу на друге земље. Ми треба да се

²⁰ Група аутора, *Болоњски процес и високо образовање у Србији*, Београд, 2006. стр.5.

²¹ И. Јарић, *Болоњска реформа високог школства у Србији*, Београд, 2010, стр. 200.

побринемо да европски систем високог образовања на светском нивоу стекне онај степен атрактивности који би био једнак атрактивности наших изузетних културних и научних традиција.²²

Болоњска реформа треба да допринесе повећању броја студената који завршавају студије у предвиђеном року и да смањи број „вечитих студената“. Болоња подразумева активан облик наставе у којем студенти нису само пасивни слушаоци, већ учесници предавања. Увођењем предиспитних обавеза постиже се већа ангажованост студената у току школске године, један континуиран рад којим се долази до положеног испита.

Да ли се болоњска декларација у Србији у потпуности примењује?

Степен примењености разликује се како од факултета до факултета тако и од професора до професора. Сваки факултет спроводи болоњску реформу онако како сматра да треба, а тако се понаша и сваки професор појединачно. Не постоје универзални критеријуми за вредновање примењености болоњског процеса. Треба узети у обзир различите социјалне, културне, економске и историјске специфичности као и околности у којима се одвија образовна делатност наставника.

Један од проблема тиче се недостатка простора. Многи факултети не располажу довољним бројем сала и учионица за обављање наставе. Један од циљева болоњске реформе јесте и повећање броја студената, а тиме и број радних сати које треба да испрати довољан број наставног особља. Није ретка појава да један професор држи наставу из два, три или више предмета. Преоптерећен обимом посла, питање је колико уопште може да се посвети активнијем раду са студентима, који реформа подразумева. Овакво стање директно се одражава на организацију и квалитет наставног и научног процеса.

Најозбиљније замерке тичу се политичког контекста у којем се одвија болоњска реформа. Покушај да се спроведу нове методе и начин рада, а да се претходно нису обезбедили услови не може донети никакве позитивне промене. Створен је одређени притисак и студентима и професорима и стиче се утисак да је циљ реформе само да се она спроведе, па макар то било на уштрб квалитета наставе и усвајања знања.

Од читаве реформе, добили смо преоптерећене професоре и асистенте, који током целе године покушавају да одрже темпо и труде се да на време прегледају тестове и семинарске радове од по неколико стотина студената како би испунили све предиспитне обавезе. Док

²² http://bolonjska.50webs.com/Tekst_deklaracije.html

су са друге стране збуњени студенти од којих се очекује већи допринос самом предавању и активнији приступ у условима који се нису променили. И даље се већина предавања одржава у препуним салама, професор прича а студенти слушају. Болоњска декларација подразумева рад са мањим групама студената како би професор могао да се посвети готово сваком студенту.

Професори су на различите начине прихватили Болоњски процес. Постоје они који се и даље држе старог начина рада, држе предавања у препуним салама где су студенти само пасивни слушаоци, ван предавања су ретко доступни студентима и не дозвољавају икакво мешање у свој рад. Њихова супротност су професори који се максимално труде да спроводе болоњске принципе. Градиво је подељено на делове и студенти савладавају део по део у току године. Такви професори имају бољу комуникацију са студентима и сами студенти се осећају слободније да затраже помоћ уколико имају неки наставни проблем, па самим тим су предавања код таквих професора генерално посећенија у односу на друге. Постоје и професори који, сваки на свој начин, примењују Болоњску декларацију, придржавајући се само одређених одредаба.

Дакле, и студенти и професори, барем они који се труде да подрже реформу, су у незавидном положају. Од њих се очекује да у непромењеним условима рада примењују нове методе.

И поред тога што је Болоња прихваћена од стране наше државе, не примењује се на јединствен начин на нивоу целог Универзитета, већ зависи од начина рада који се примењује на факултету. Најбољи начин за уједначену примену болоњског система био би доношење одређеног правилника о конкретном начину спровођења који би важио за све факултете.

Треба напоменути да водећи и најпрестижнији универзитети у Европи нису у систему Болоњског процеса, а није ни Универзитет у Болоњи.²³

²³ М. Албијанић, *Интелектуални капитал: утицај на конкурентност и економски раст*, Београд, стр.142.

8. ЖЕНЕ У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Двадесети век представља прекретницу у образовном систему што се тиче заступљености женског света у њему. Готово у свим земљама запажа се снажна експанзија женског образовања на свим нивоима. Право на факултетско образовање укључено је као једно од права у борби за полну равноправност. Најбољи начин за доказивање равноправности жена јесте сам ниво образовања како би могле да достигну пуну равноправност у професионалној области.

До самог почетка 20.века право на школовање, жене су имале до нивоа средњег образовања где се као највише доступне установе наводе гимназије, док је факултетско образовање било резервисано за мушкарце. Борба до тог стадијума била је дуга и тешка. Девојке које су желеле да се високо образују наилазиле су на препреке које је друштво неосновано постављало.

Сестре, Милица и Анка Нинковић, 1847.године покушавају да отворе прву вишу девојачку школу. Убрзо одустају, јер им Кнежевина Србија прети са протеривањем из земље. Постојала је могућност да се девојке уписују на Велику школу, али само у својству ванредних студената и без права на стицање дипломе. Прве редовне студенткиње уписане су 1887.године. То су биле Круна Аћимовић и Лепосава Бошковић.²⁴ Настанком Београдског универзитета 1905.године, званично је свим девојкама омогућено редовно студирање. Пре овог законског допуштења, мали број девојака је могао приуштити себи школовање у иностранству. Највише су похађале студије универзитета у Бечу, Цириху и Паризу. Прва жена која је завршила студије у иностранству била је Драга Љочић. Одбранила је и докторат на циришком Универзитету и тиме постала прва жена са тим звањем у Србији. Сигурно се може убројити у прве десетине Европљанки које су стекле високо образовање.²⁵

Приступ високом образовању није значио уједно и приступ радном месту, поготово у државној служби. Прва лекарка у Србији, позната Драга Љочић, покренула је 1903.године

²⁴ Љ. Трговчевић, *Планирана елита*. Београд, 2003. стр.26.

²⁵ Исто, стр.206.

иницијативу за једнаке услове запошљавања жена уколико имају исту стручну спрему као мушкарци. Марија Илић је била прва жена која је успела да се запосли у Министарству унутрашњих дела. Колика је то била реткост показује и податак да су о њеном постављењу писале новине објављујући и њену слику.²⁶ Била је међу првим женама које су изучавале правне науке.

Пред сам почетак Првог светског рата, једну десетину студената чиниле су девојке. Након Првог светског рата, 1920.године, дипломирало је на Филозофском факултету дванаест студенткиња. Прва жена која је докторирала на Београдском универзитету била је Ксенија Атанасијевић 1922.године. Након доктората, Ксенија почиње да држи јавна предавања на Универзитету. Убрзо постаје прва жена доцент Филозофског факултета и читавог Универзитета.

Након Другог светског рата, жене су чиниле више од половине уписаних и дипломираних студената. Од тог броја природне науке и технику студирало је 30-35% жена, док их је на факултетима који су оспособљавали за наставничка занимања било и више од 60 посто. Међутим, од 1947. до 2001. у укупном броју магистара наука мање од трећине биле су жене, а нешто више од једне петине стекло је и титулу доктора наука.²⁷

Иако су се жене избориле за равноправност у стицању образовања, нарочито високог, и даље постоје одређене друштвене предрасуде које спречавају да се она примени у потпуности. Када говоре о будућности, неки родитељи, ипак каријеру и материјалну страну везују за дечаке, док се девојчице ипак више усмеравају ка породици и одгајању деце, а каријерни аспект је стављен по страни. Девојке су овога свесне и налазе се у противречној позицији, посебно на почетку периода адолесценције. Са једне стране је школа, у којој меритократски принцип појачава атмосферу компетенције и сада захтева далеко више рада и залагања, а са друге стране су породични и медијски модели који позивају девојке да своју каријеру ставе на друго место, како она не би реметила њихову будућу „примарну“ улогу.²⁸

²⁶ Љ. Катић, *Интелектуалка у полицијској професији*, Годишњак Факултета безбедности, Београд, 2012.стр.139.

²⁷ Д. Поповић, *Жене у науци: од Архимеда до Ајнштајна*, Београд, 2012. стр.159.

²⁸ М. Филиповић, *Школа и друштвене неједнакости*, Београд, 2013.стр.146.

Након школовања наставља се дискриминација, па мушкарци добијају озбиљније и висококвалификованије послове, имају већу плату и заузимају боље позиције. Различно се одражава и имање породице. Док ће при запослењу мушкарцима то бити велики плус, јер говори о њима као стабилним и поузданим, код жена ће бити обрнуто. Њима ће се исто породично стање одразити негативно, јер се сматра да ће јој породичне обавезе одузимати више времена, па јој се у старту додељују мање значајне позиције.

Деведесетих година двадесетог века ситуација се преокренула у корист жена. Па су оне чиниле више од половине дипломираних студената. Преовладале су и у броју магистрата и доктората. На жалост, ови подаци морају се тумачити у складу са тадашњом ситуацијом. Услед ратова, уведених санкција и постојеће инфлације, велики број младих људи, нарочито мушкараца напустио је земљу, а одређен број је и настрадао.

Опште је познато да је највећа заступљеност жена у предшколском образовању, док њихово учешће опада са порастом нивоа образовања. Жене провладавају као наставнице у основним школама, а мушкарци на факултетима. Од оснивања Српске академије наука и уметности ниједна жена није била на месту председника те организације. Универзитет у Београду имао је само једну ректорку. Од укупног броја наставника на факултету тек једну трећину чине жене.

Све су ово забрињавајуће чињенице. Иако је такозвана равноправност давно успостављена не може се рећи и да је толико практикована. Одржавајући традиционалну улогу жене као стуба породице, наметнуто им је да бирају мање захтевне професије и тиме се држе подаље од управљачких позиција. Те улоге и даље добијају мушкарци и тако спречавају да дође до промена постојећих патријархалних образаца.

9. СТУДЕНТСКИ ПОКРЕТИ И ДЕМОНСТРАЦИЈЕ

Друштвени покрети имају све већи значај у модерном друштву. Представљају средства уз помоћ којих се једно друштво преобразује и развија. Сваки друштвени покрет настаје као последица незадовољених потреба у постојећем друштву.

Удружења студената нису новијег датума. Студенти су још од отварања Велике школе почели са оснивањем разних врста група и покрета. Почевши од Светозара Марковића који је седамдесетих година деветнаестог века почео са оснивањем одређених политичких организација међу великошколцима. Оваква делатност у наредним деценијама добија бољу организацију и смисао па деведесетих година деветнаестог века у склопу Велике школе долази до формирања Социјалистичког клуба. Након овог клуба јављају се и прва стручна и економска удружења студената.

Као прве озбиљније демонстрације Социјалистичког клуба помињу се мартовске демонстрације из 1903. године. Студенти су заједно са радницима изашли на улице како би исказали незадовољство против режима Александра Обреновића и изборили се за успостављање слобода и права грађана. Главни организатори били су студенти-социјалисти Димитрије Туцовић и Триша Кацлеровић. У покушају да сузбију демонстрације, жандармерија и војска су том приликом усмртили пет студената. Више од сто студената је ухапшено.

У наредним деценијама наставља се деловање студената које прераста у масовни студентски покрет Београдског универзитета који се у то време сврставао у један од најреволуционарнијих покрета у свету.

Покрети који су деловали до Првог светског рата имали су националистичко-револуционарне тенденције. Након Првог светског рата долази до одређене преорјентације омладинских покрета ка левичарском деловању. На преорјентацију и опредељење омладине улево тада делује више фактора: бесмисленост рата и невоље које је донео свету, разоткривање правих циљева ратујућих сила, револуционарни потреси, а особито победа октобарске социјалистичке револуције у Русији и уопште настајање револуционарне ситуације у тадашњој Европи и др.²⁹

²⁹ М. Дамјановић, *Напредни покрет студената Београдског универзитета*, Београд, 1966, стр. 5 и 6.

9.1. Међуратни студентски покрет

Студентски покрет Београдског универзитета у овом периоду показује одређени континуитет у раду. Револуционарно стање које је владало након Првог светског рата није заобишло ни студенте који су под утицајем тог колективног револуционарног духа основали студентски покрет. Позитивно је било што су студенти у овом периоду успели да обезбеде организоване облике активности студентског покрета у целини. Јер, завршетком студија једни студенти су одлазили, а други долазили, па би без успостављене организације деловања труд и рад претходних студената био узалудан.

Деловање студентског покрета у овом периоду било је прожето учесталим штрајковима и митинзима. Почев од 1919.године када долази до формирања Одбора студената. Овај одбор организује протесте како би се решили основни проблеми, као што су питања смештаја и материјалног обезбеђења студената. Исте године Одбор успева да издејствује и бесплатну здравствену заштиту за све студенте. Ова дешавања представљају саме почетке борбе и организованог деловања студената за своја права. Они постају активнији и самосвеснији.

Уместо предратног Социјалистичког клуба, студенти под политичким утицајем формирају Клуб студената-комуниста. Поред овог, на Београдском универзитету постојао је и Демократски и Радикалски клуб. Сва три клуба деловала су преко општестудентског удружења „Побратимство“. Уједињени студенти организују следећи штрајк 4-ог априла 1920.године. Карактер овог протестног збора и тежње студената, за које су се залагали, јасно се може сагледати из позива, упућеног преко „Правде“ на сам дан одржавања митинга, којег ћемо зато у целини цитирати. У њему се каже: „Академска омладина Београдског универзитета револтирана гажењем основних грађанских права становништва ове земље и згрожена реакцијом, која се систематски спроводи над свима слободоумним грађанима, позива становништво града Београда на велики народни митинг који ће се према одлуци студентског збора одржати у недељу 4-ог априла на Великом Калемегдану у 10 часова пре подне.³⁰

³⁰ М. Дамјановић, *Напредни покрет студената Београдског универзитета*, Београд, 1966, стр. 43.

Иако су чланови покрета били из различитих политичких партија и друштвених слојева сви су били сложни у осуди реакционарске политике тадашњег режима. Збор је протекао мирно све док се грађани и студенти нису упутили својим домовима. Сачекала их је жандармерија која је немилосрдно без икаквог повода насрнула на масу људи која се мирно разилазила. Управо због овакве реакције државе, студенти настављају штрајк. У знак солидарности одржавају се протести и на универзитетима у Љубљани и Загребу.

Можемо приметити да се студенти све више фокусирају на питања од општег значаја. Од питања о стипендијама, манзама и домовима прелазе на општедруштвена питања. Развијају се у озбиљну организацију која својим деловањем утиче на одлуке у самом врху власти. Студенти својим акцијама показују солидарност са радничком класом и боре се за њихова права. Као високообразовани грађани тог друштва, схватају као своју дужност и прихватају одговорност за напредак и бољитак друштва и државе.

У борби за аутономију Универзитета истакнуто место имали су и професори и студенти. Током 1924.године водила се жестока борба за очување аутономије Универзитета. Због учесталих малтретирања студената од стране полиције и услед масовног отпуштања професора који су се сматрали политички неподобним, студенти организују више штрајкова и митинга. Подршку су имали и од стране већине професора као и грађана.

Затим, 1925.године успешно је организована светосавска демонстрација услед које је извиждан министар просвете у присуству краља и целокупне владе. Након ових демонстрација министар Прибићевић је смењен.

Наредних неколико година тињава активност студентског покрета, да би тридесетих година достигла свој врхунац. Студенти одржавају протесте и демонстрације против власти. Казне за оваква деловања биле су избацивање са факултета и хапшење студената. Незамисливо је и то да се 1935.године оснива концентрациони логор у Вишеграду у који су слати студенти левичари. Након штрајка и осуде јавности за овај потез власти логор се укида. Током овог штрајка у сукобу са полицијом убијен је студент права Мирко Срзентић. У априлу идуће године влада Милана Стојадиновића покушава да уведе „студентску полицију“. Овај потез владе доводи до генералног штрајка у Београду, којем се придружују и колеге из Загреба, Љубљане, Скопља и Суботице. Идућег дана, 4-ог априла, студент и припадник профашистичке „Организације националних студената“

усмртио је студента права, Жарка Мариновића. Овај датум се обележава као Дан студената Београдског универзитета.

Наредних година учестали су антифашистички протести. Учвршћено је јединство свих студентских политичких група на антифашистичким принципима. Демонстрира се против приклањања државног врха Хитлеу и Мусолинију. Тим поводом у децембру 1939.године на улице је изашло преко 50.000 људи, радника и студената. Полиција је и тада била немилосрдна. Овога пута, страдала су три студена.

9.2. Студентски покрети након Другог светског рата

Ангажовање студентских покрета у овом периоду имало је своје успоне и падове. Периоде буре и затишја. Било је година у којима су студенти били само неми посматрачи промена и дешавања, а тако исто и када су успевали да се активно изборе да се и њихов глас чује. Посезајући тад за мало екстремнијим методама успевали су да се изборе како за своје тако и за интересе већине грађана. Посебну пажњу обратићу на два, по мишљењу многих, највећа и најбитнија протеста.

9.2.1 Студентске демонстрације 1968.године.

Те, много пута помињане шездесет осме, почели су студентски протести у Београду. Излазак студената на улицу био је прави шок и чинило се недопустивим у тадашњој социјалистичкој Југославији. Постоје различита схватања око тога шта је то што је представљало главни узрок за ове јунске протесте. Једни сматрају да је протест један начин борбе са догматским и бирократским режимом и залагање за једно праведније социјалистичко друштво, док други сматрају да је главни разлог неслагање са тадашњим друштвеним и привредним реформама и тежња ка интегралном самоуправљању. Оно у чему нема дилеме јесте да су студенти желели поштовање Устава и једнака права за све, слободу говора уместо цензуре и смањење етатизма.

То је био талас побуне који се планетарно проширио. У многим државама широм света водили су се протести из различитих разлога. Против рата у Вијетнаму, против тадашњих апсолутистичких режима, против колонијализма, вештачке поделе Европе, за слободу и

права човека, против насиља. Од Мексика, Америке, Европе – Париза, Берлина, Варшаве, Прага, Београда па преко Истанбула до Азијских земаља.

Протест није почео ненадано и без икаквог повода. Претходне две године биле су пуне догађаја који су се гомилали стварајући опште незадовољство које је морало да се изрази на овај начин. Југословенски студенти су се солидарисали са студентима у Америци у борби против Вијетнамског рата.

Студенти '68. тражили су контролу свих репресивних, неконтролисаних институција једнопартијске државе; контролу полиције, смену полицијских органа, апсолутну јавност рада.³¹ Међу узроке побуне можемо навести и незапосленост, неједнакост, експлоатацију и недостатак медијске слободе. Београдски протести не представљају једну копију која се из других земаља само прелила код нас, већ смо били повезани као државе од којих свака има своје личне проблеме, али саосећа са другима и подржава их у њиховој борби.

За разлику од других социјалистичких држава које су се угледале на неке западне државе и имале капиталистичке тежње, студенти Београдског универзитета нису желели овакву режимску промену. Хтели су да постојећи социјалистички систем само буде бољи и праведнији.

Кључни догађај био је другог јуна, увече. У близини Студентског града одржавала се приредба за бригадире. Неколико студената хтелo је да уђе на манифестацију, али бивају заустављени од стране дежурних бригадиста. Убрзо стижу једна патролна кола полиције, али ни они не успевају да успоставе ред. Сукоб добија веће размере. Пристиже још студената који бране своје колеге од напада све бројније полиције. Пристиже и ватрогасна цистерна са воденим топом који је требао да растера студенте и да их натера да се повуку. Међутим, студенти заузимају цистерну и спонтано један по један пењу се на њу и својим говорима претварају овај наизглед обичан инцидент у озбиљне политичке демонстрације. Покушавају да дођу до Народне Скупштине како би тамо говорили о овим дешавањима и изразили своје захтеве, али убрзо их сачекује кордон полиције код оближњег подвожњака. Више десетина студената, те ноћи, је рањено и ухапшено.

³¹ Ђ.Малавразић, *Шездесет осма – личне историје*, Београд, 2008. Стр. 72.

Следећег дана одржава се пленум Универзитетског одбора Савеза студената на којем учествују проректори Универзитета, декани свих факултета, професори и неколицина студената. Заједно доносе одлуку да се ступи у седмодневни штрајк.

Наредних дана бруталност полиције јача. Студенти у наредних седам дана обитавају на факултетима, одржавајући састанке и расправљајући шта им је даље чинити. Учестали су упади полиције у зграде факултета и хладнокрвна пребијања студената.

Епицентар студентског покрета постао је Филозофски факултет. Подстакнути овим београдским дешавањима, студенти организују демонстрације и у Загребу, Љубљани, Сарајеву, Нишу, Крагујевцу, Суботици, Новом Саду, на готово свим факултетима у Југославији.

Основни захтеви добили су пуну подршку у речима друга Тита и званичним документима. Чувени говор, председника Јосипа Броза, на државној телевизији, испраћен је са одушевљењем народних маса. Чинило се да су студенти добили ову битку. Међутим, када се све вратило у нормалу уследила су хапшења и забране рада професорима који су били активни учесници овог догађаја. Проглашени су као неподобни за рад јер лоше утичу на студенте. Студенти, нарочито са Филозофског факултета су привођени, саслушавани и задржавани у притвору. Оспорава се легитимност ванинституционалног деловања и забрањује појам „студентски покрет“.

То што су вође протеста била прогањана није последица идеолошких неслагања. Државна власт је увидела све те проблеме и прихватила их, иако се није одмах могло увидети побољшање. Разбијена је слика о хармоничном југословенском друштву. На неки начин, студенти су јавно изашли и рекли оно што су у суштини сви мислили. Били су глас обичног народа. Званични подаци о страдању не постоје, али се сматра да су најмање 4 студента погинула, а повређена лица прелазе и неколико стотина.

Тачно је да су практични политички донети студентског покрета били врло скромни, али његов значај не треба мерити само по томе колико је стварно успео да промени друштво,

већ пре свега по томе шта је показао и иницирао, најавио и отворио.³² То је била инспирација за настајање првих еколошких, мировних и других социјалних покрета.

9.2.2. Студентске демонстрације 1996/97.године

Сви протести током деведесетих година, били су организовани против режима Слободана Милошевића. Он се препознавао као главни кривац за све друштвене, а тиме и студентске проблеме. Ратови, санкције, лоша политичка и економска ситуација довели су све грађане у једну безизлазну ситуацију. Протести су виђени као једини начин за излазак из овакве ситуације и остварење својих права. Већ током мартовских Теразијских протеста 1991.године јасно је испољен став против тадашњег режима. Годину дана касније, студенти настављају борбу у истом правцу и организују поновне протесте. Препознају себе као субјекте којима је дужност да нешто предузму и помогну свом народу. Током ова два протеста нису постигнути резултати због нереалности захтева студената. За разлику од ових, протести 1996/97.године су довели до испуњења постављених циљева.

Овај студентски протест се издваја како по начину вођења и захтевима тако и по резултатима које је постигао и по последицама које су уследиле. Он је био логичан след, након протеста '91 и '92 године. Било је питање само тренутка када ће се студенти и грађани опет побунити. Трајао је сто деветнаест дана, од 22.новембра до 20.марта. Непосредни повод за протесте '96. био је покушај прекрајања изборних резултата после другог изборног круга на локалним изборима. Те године Милошевићев режим изгубио је већинску подршку грађана. Преврат који се догодио 5. Октобра 2000. био је логична последица демонстрација које су се одржавале током читаве протекле деценије.

Младост која учи шта су вредности и шта оне значе за живот, управо је у овом протесту кренула да их изнова успостави и учврсти. У протест су кренуле оне генерације које су одрастале и формирале се у заједници у којој су вредности плански и систематски разаране и у којој је оно безвредно и тренутно добило статус и моћ.³³ Била је то генерација која се питала како ће у таквом свету лажи и преваре да пронађе своје место.

³² В. Павловић, *Друштвени покрети и промене*, Београд, 2003. стр.160.

³³ В. Ђурчић, *Адолесценција – драма једне младости*, Београд, 2001. стр.53.

Опет је центар организовања протеста био Филозофски факултет. Студенти и професори са целог Универзитета окупљали су се испред Платоа Филозофског факултета и организовали свакодневне шетње кроз град. Упади полиције на Филозофски факултет, батинање студената, професора и грађана били су саставни део и овог протеста. Студенти су имали своје активне службе обезбеђења, логистике, пропаганде, медицинске службе... Деловали су врло организовано.

Генерације које су учествовале у протесту успоставиле су темељ за развој демократског друштва у Србији. Сви захтеви студената су реализовани, први пут у историји студентских протеста у Србији. На испуњење захтева утицала је свакако масовност и трајање самих протеста, али и реалност постављених циљева.

Признањем резултата избора и сменом тадашњег ректора испуњени су главни услови студената. Уследио је кратак период нормализације и успостављања наставе. У мају 1998.године, донет је нови закон о Универзитету којим је он изгубио и оно мало аутономије, за коју су се студенти изборили у току протеста. Велики број професора који се успротивио овом закону било је протеран са факултета. Један број студената отпочео је борбу за одбрану професора и Универзитета. Оснивају организацију Отпор која касније прераста у општенародни покрет.

Закон о универзитету донет 2005.године у већој мери гарантује његову аутономију, за коју су се бориле генерације студената. Признавањем студентских тела, у виду студентских парламената на факултетима испуњен је још један циљ којим су тежили студенти деведесетих година.

Сведоци смо да, већ готово две деценије не постоји изражено деловање студентских покрета. Након поменутих, имали смо неколико протеста који су били базирани искључиво на студентске проблеме. Као да је студентска свест сужена и усмерена остварењу личних проблема, не обазирјући се на средину у којој живе. Млади људи уопште не виде себе као друштвене актере и немају тај дух заједништва. Потребна је одређена доза заинтересованости за општедруштвене проблеме. Из наведених примера можемо видети да студентске иницијативе представљају важан фактор промена у друштву.

Можда је незаинтересованост и неангажованост студената одраз разочарења услед последица које су уследиле након поменутих протеста. Изневерена су очекивања и наде оних који су се жестоко борили за промене.

ЗАКЉУЧАК

Постојање квалитетног високог образовања представља сигуран пут ка реализацији истинске демократије у нашој и свакој другој држави. Развијене, високообразоване личности са изграђеним ставом и рационалним размишљањем не представљају објекте којима је лако манипулисати. Њихово критичко размишљање и поглед на свет су потребни како би једно друштво увидело своје проблеме и тежило ка њиховом решавању.

Један од главних циљева образовања јесте очување културног идентитета и наслеђа и оно представља његову главну покретачку снагу. Образовање треба да спрема кадрове који ће бити способни да након завршетка школовања успешно ступе у радни процес. Дуго чекање на запошљавање након школовања, константна неизвесност и присутност сазнања да вероватно неће радити у струци за коју се школују, не мотивише студенте да на време и са већим успехом заврше студије. Огромна је разлика између стварних потреба за стручним кадровима броја студената. Данашњи универзитет јесте организација која се прилагођава захтевима капиталистичког друштва и у многоме се разликује од некадашњег схватања самог тог појма.

Неопходно је образовни систем подстицати ка отвореној комуникацији са светом јер је образовање без комуникације са другима осуђено на пропаст. Образовање развија свест, а свест тера на размишљање и стварање идеје и визије која доводи до развоја. Не можемо напредовати без образовања.

ЛИТЕРАТУРА

Албијанић, М., *Интелектуални капитал: утицај на конкурентност и економски раст*, (2011), Београд, Службени гласник

Антић, Ч., *Деценија: споменица студентског протеста:2006-2016;* (2006), Београд

Арсиф, М., Марковић, Д., '68. *Студентски бунт и друштво*, (1984), Београд

Бановић, А., *Постанак и развој европских Универзитета*, (1952), Београд: Коларчев Народни Универзитет

Београдски универзитет у предратном периоду, народноослободилачком рату и револуцији : (саопштења и прилози са Симпозијума одржаног у Београду 16-18.децембра 1985. године) / [уредник Добрица Вуловић]

Бок, Д., *Универзитет на тржишту: комерцијализација високог школства*, (2005), Београд [превела са енглеског: Јована Поповић]

Грујић, В., *Лицеј и Велика школа*, (1987), Београд: Српска Академија Наука и Уметности

Група аутора, *Болоњски процес и високо образовање у Србији*, (2006), Београд

Група аутора, *Универзитет у Београду:1808-2008: 200 година Универзитета у Београду и високог образовања у Србији*, (2011), Београд, Службени гласник

Дамјановић, М., *Напредни покрет студената Београдског универзитета*, (1966), Београд

Димић, З., *Рађање идеје универзитета*, (2013), Нови Сад

Инђић, Т., *За ново просветитељство*, (1997), Београд

Јарић, И., *Болоњска реформа високог школства у Србији*, (2010), Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију

Катић, Љ., *Интелектуалка у полицијској професији*, (2012), Годишњак Факултета безбедности, Београд, Универзитет у Београду

- Малверзић, Ђ., *Шездесет осма - личне историје (осамдесет сведочења)*, (2008), Београд
- Марковић, Д., *Друштвене промене и образовање*, (1993), Београд
- Павловић, В., *Друштвени покрети и промене*, (2003), Београд
- Пејановић, С., *Друштвена једнакост и еманципација жене*, (1984), Београд
- Поповић, Д., *Жене у науци: од Архимеда до Ајнштајна*, (2012), Београд
- Трговчевић, Љ., *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, (2003), Београд
- Ћурчић, В., *Адолесценција – драма једне младости*, (2001), Београд
- Филиповић, М., *Школа и друштвене неједнакости*, (2013), Београд
- Флере, С., *Образовање за све ?* (1973), Београд

Интернет извори

- Болоњска декларација, Текст Болоњске декларације, Учитељски факултет, Београд. Доступно на: http://bolonjska.50webs.com/Tekst_deklaracije.html
- Закон о високом образовању, (2005). Доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html
- Проспект Факултета безбедности, Снага знања, Универзитет у Београду. Доступно на: <http://www.fb.bg.ac.rs/download/FB-prospekt.pdf>
- Републички завод за статистику (2014). Жене и мушкарци у Републици Србији, Београд. Доступно на: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Stanovnistvo/ZeneiMus/ZiM_srpski_web.pdf
- Социјална димензија студирања у Србији – Еуростудент 5. Извештај за Републику Србију. Доступно на: <http://www.finhed.org/media/files/EUROSTUDENT%20V%20izvestaj%20Srbija.pdf>
- Српско наслеђе, Како су завођени школа и васпитање“, 9/1998. Доступно на: <http://www.srpskonasledje.rs/sr-l/1998/09/article-05.html>
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020.године, Влада Републике Србије, Министарство просвете и науке. Доступно на: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf
- Универзална декларација о људским правима (1948). Доступно на: <http://www.poverenik.rs/yu/pravni-okvir-pi/medjunarodni-dokumenti-pi/146-univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima.html>